Dogmatizm Bir Marksizm Değildir

Michel Husson, *A l'encontre*, 28 Haziran 2009
http://www.alencontre.org/Economie/CriseHusson06_09.html

Türkçesi: Osman S. Binatlı

Güncel krizin temel meselelerinden biri modern bir antikapitalizmin teorik ve politik ikili bir bakış açısından yeniden inşasıdır. Bu krizin kapitalizmin bizatihi temelleriyle ilgili olduğunu ve kapitalizmin, bu sistemin temel toplumsal ilişkileri yeniden tartışma konusu yapılmaksızın içinden çıkılamayacak bir çıkmazda olduğunu göstermek söz konusudur. Bu, mevcut konjonktürde acil ve öncelikli bir görevdir: krizle birlikte barbarlıkla toplumsal dönüşüm arasında zamana karşı bir yarış başlamıştır ve ekolojik kriz bütüne hâkim bir konumda bulunduğundan bu ikinci seçenek daha da merkezi hale gelmektedir.

Kriz, verdiği sayısız yan zarar arasında, maalesef birkaç aydır beklenenin tam tersi bir sonuca yol açan ve hayli cesaret kırıcı bir dogmatizm ikliminde yer alan bir dizi katkıya vesile olmaktadır. Bu metin, temel bir iktisadilik (nadir kaynakların optimal tahsisi) ilkesine sadık kalarak kendisini ayrıntılı bir tartışmadan muaf tutacaktır. Daha çok, bu yeni dogmatizmin başlıca dayanak noktalarını açığa çıkarmaya ve bu dogmatizmin oldukça mantıklı biçimde nasıl hamasi bir siyasi tavırla sonuçlandığını göstermeye çalışmaktadır.

Kâr Oranı Düşer, Bunun Marx'ta Yeri Vardır

Tartışılan katkıların [1] ortak noktası kâr oranının eğilimsel düşüş yasasının ortodoks yorumuna göndermede bulunmalarıdır. Bunların birçoğu bu yorumu, yaşanan krizin, tersine, bir kâr fazlasından ileri geldiği yolundaki adı "eksik-tüketimci" konulmuş tezin cepheden karşısına çıkarırlar.

İşin pratik yönüyle başlayalım. Patronların ahlaksızca "ücretleri", Cac40 endeksinde yer alan şirketlerin akıl almaz kârları, kâr ettiklerinde dahi tensikata giden şirketlerin tutumu karşısında emekçilerde yıllardır derin bir öfke yükselmektedir. Peki ya Marksist bilginler ne yapmaktadır? Bunlar, Marx'ın toplu yapıtlarını çapraz fişeklik yerine kuşanarak, emekçilere bilgiç bir edayla krizin kâr oranının düşmesinden ileri geldiğini açıklamaktadırlar. Emekçilerin başlarına geleni daha iyi anlamasına imkân tanıyacak teori de işte budur.

Şayet bu doğru olsaydı, hiç kuşku yok ki bunu spontane algılamalarla ters düşmek pahasına söylemek gerekecekti. Gelgelelim içinde bulunduğumuz durumda, mülk sahiplerinin aç gözlülüğüne isyan eden ücretlilerin gündelik kapitalizmi kavrayışı *Kapital* tefsircilerinin kavrayışından daha zengin. Sadece birkaç ünlü ismi anacak olursak, Marx, Lenin veya Buharin zamanlarının büyük bölümünü yaşadıkları çağın "burjuva" istatistiklerini incelemekle geçirmekteydiler. Daha yakınımızdaki Ernest Mandel, tüm kanıtlar bunun tam tersini gösterdiği halde "mutlak yoksulluk" tezini savunmakta ve yaymakta inat eden dogmatiklerle mücadele etmenin faydalı olduğu düşünmüştü.

Günümüzde, gerçek gün gibi ortadadır: kâr oranı 1980'lerin ortalarından beri eğilimsel olarak artmaktadır. Tüm istatistik kaynakları tıpatıp aynı bir saptamaya götürmektedir. Eğilimsel düşüş dogmasını muhafaza etmek için, bu istatistikleri, "doğru" – yani düşen – kâr oranını geri getirecek tarzda düzeltmek gerekir. Ne var ki bu ancak kavramsal yanlışlar pahasına

1. Bkz. F. Chenais ile Louis Gill'in katkıları ve aynı şekilde Alain Bihr'in tepkisi, *A l'encontre*'un web sitesi http://tinyurl.com/alencon ya da şu sayfa: http://hussonet.free.fr/capicola.htm

mümkün olur. Bu doğrultuda, Alan Freeman [2] ancak değişmez sermayenin kendi değerini ürüne aktardığını göz ardı ederek, düşmekte olan bir kâr oranı ortaya koyabilir.

Robert Brenner [3] üretkenlik artışlarının fiyatları düşürürken kârı da aynı oranda budadığı bir modelden kalkınarak değer teorisini tasfiye eder [4]. Dogmayı ihya etme arzusunda olmasına rağmen Chris Harman [5] bile şunu kabul etmek zorunda kalır: *"yaklaşık 1982'den itibaren kâr oranları düzelmiştir – ama bu düzelme bir önceki dönemde gerçekleşen gerilemenin sadece yaklaşık yarısı oranındadır"*. Bu ihtiyat payı, Duménil ile Lévy'nin tahminlerini [6] doğru kabul edecek olursak, Avrupa örneğinde doğrulanmamıştır bile.

Buna karşın, elimizdeki brüt veriler başka hiçbir yöne çekilemeyecek bir saptamayı ele verir. Net işletme kârı net sermaye stoğuna oranlanacak olursa, başlıca kapitalist ülkelerde kâr oranında artış yönünde çok net bir eğilim ortaya çıkarılmış olur. Bu gelişme, az çok uygun düzeltmelerle anlamlı biçimde aşağı yönlendirilmesi umut edilemeyecek derecede yeterince belirgindir (Grafik 1)

Grafik 1
Kâr Oranı 1960–2008

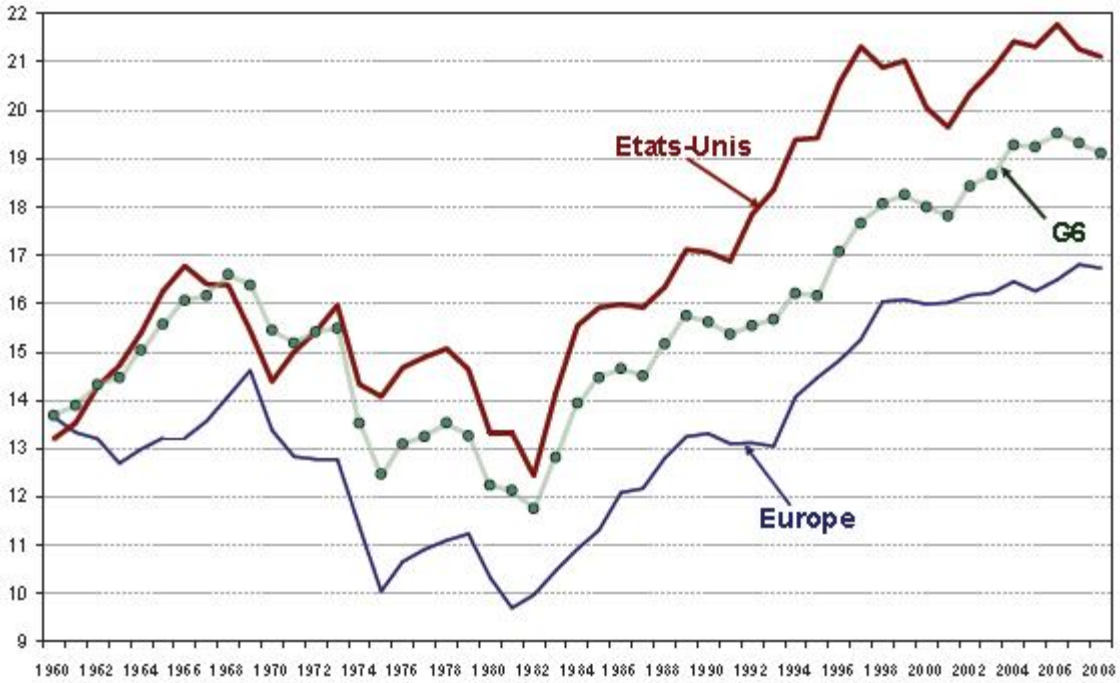

Kaynak: Avrupa Komisyonu, Ameco veri tabanı, http://hussonet.free.fr/tprofnivo.xls
Avrupa = Almanya+ Fransa + İtalya + İngiltere
G6 = 4'lü Avrupa + ABD + Japonya

2. Alan Freeman, "The Case for Simplicity: a Paradigm for the Political Economy of the 21st Century", A. Freeman, A. Kliman, J. Wells (Editors), *The New Value Controversy and the Foundations of Economics*, Edward Elgar, 2004 içinde.
3. Robert Brenner, "The Economics of Global Turbulence", *New Left Review* no. 229, 1998.
4. Michel Husson, "En surfant sur l'onde longue", http://hussonet.free.fr/brenner2.pdf . İngilizce aslı, "Riding the Long Wave", *Historical Materialism* no. 5, 1999, http://hussonet.free.fr/surfing.pdf
5. Chris Harman, "Le taux de profit et le monde d'aujourd'hui" Çeviri, http://gesd.free.fr/harman7.pdf , İngilizce aslı için bkz. *International Socialism*, no. 115, 2007.
6. Gérard Duménil et Dominique Lévy, *Crise et sortie de crise*, PUF, 2000, p. 35.

Şimdi de daha kuramsal bir bakış açısından ve put-kırıcı gibi görünmek pahasına, eğilimsel düşüş yasasının klasik versiyonunun sorun yarattığını saptamak zorunludur: gerçekten de bir eğilim vardır ama aynı şekilde karşıt-eğilimler de mevcuttur. Eğilim, çalışan başına sermayenin artışından (verili bir ücretli sayısı için giderek daha da fazla "makine") kaynaklanır. Artık-değer, sömürülen emekle orantılı olduğundan, yatırılan sermayeye oranlandığında azalma eğiliminde olur.

Buna karşın, karşıt-eğilimler arasında "makinelerin" maliyetini düşürmeye imkân tanıyan emek üretkenliği mevcuttur. Ve bu karşıt-eğilim "makine" sayısındaki artışı, organik bileşimin gelişimi belirlenmemiş olacak tarzda telafi edebilir. Marx'ın "yasaya karşı koyan nedenleri" incelerken yazdığı tam da budur: *"Değişmez sermaye kitlesinin değişir sermayeye oranla artmasına yol açan aynı gelişme, emek üretkenliğinin artışı sonucu değişmez sermayenin öğelerinin değerinin düşmesine neden olur ve böylece durmaksızın arttığı halde değişmez sermayenin değerinin maddi hacmiyle aynı oranda artmasını engeller. Şu ya da bu durumda, değişmez sermaye kitlesinin, değeri değişmeden kaldığı ya da hatta azaldığı halde artması dahi mümkündür"* [7].

Biraz ileride Marx *"kâr oranında düşüş eğilimine yol açan aynı nedenler*[in], *aynı şekilde bu eğilimin gerçekleşmesini de* frenle[diğini]*"* belirtir. Ama tam da "aynı nedenler" (emek üretkenliği) söz konusu olduğundan, eğilimin karşıt-eğilime sistematik biçimde galebe çalacağını düşünmek için *a priori* hiçbir neden yoktur. Emek üretkenliği tamamıyla simetrik biçimde hem reel ücret artışını hem de fiziki sermayenin ağırlaşmasını telafi etme yeteneğindedir [8]. Ya da emek üretkenliğinin üretim malları kesimindeki artışının tüketim malları kesimindeki artışından sistematik bir biçimde daha yavaş olduğunu postüle etmek [koyutlamak] gerekecektir, oysa en yaygın olan tam tersi bir diziliştir.

Diğer bir deyişle, kâr oranının pay ve paydası ve dolayısıyla kâr oranının bizzat kendisi sabit kalabilir. O halde Marx'ın ifadesini kapitalizmin uzun dinamiğinin bir çözümlenmesi içerisinde düzeltmek ve yasanın aşağıdaki şekilde ifade edilebilecek uzun dönemli bir versiyonunu sunmak gerekir: *"Kapitalizmin işleyişinin koşulları hayli uzun bir dönem boyunca bir araya getirilebilirler, buna karşın, bunların elde edilmesini güvence altına alan tertibatlar istikrarlı değildir ya da her halükarda bunların kalıcı biçimde yeniden-üretilmeleri mümkün değildir"* [9].

Tamamıyla Klasik Bir Kriz mi?

Ortodokslar bu aşırı-üretim krizinin "klasik" yanı üzerinde ısrar ederek onun sistemik karakterini görmezden geliyorlar. Zaten kriz terimi, gerçekte birbirinden iyi ayırt edilmesi gereken çok sayıda düzeyi aynı anda tarif ettiğinden aldatıcıdır. Basitleştirmek için, kapitalizmin tarihinde – ve Marx'ın çözümlemesinde – üç tip kriz saptamak mümkündür:

- kapitalizmin normal işleyişine tekabül eden ve "içten-kaynaklı [endogène]", diğer bir deyişle sisteme içsel mekanizmaların düzgün çalışmasıyla içinden çıkılan *çevrimsel krizler*;
- (Mandel'in kavramını devralacak olursak) genişlemeci bir uzun dalganın sonunu ifade

7. Karl Marx, *Le Capital*, Livre 3, Tome 1, Editions sociales, 1957, pp. 248 – 249 [Bkz. *Capital*, Volume 3, Penguin Classics, Londra, 1991, p. 343. Ayrıca karşılaştırmak için bkz. *Kapital*, 3. Cilt, Sol Yayınları, Ankara, 2003, ss. 209 – 210.]
8. Sentetik bir sunuş için bkz. Michel Husson, *Sur la baisse tendancielle du taux de profit*, http://hussonet.free.fr/tprofbis.pdf 1996
9. Michel Husson, *Misère du Capital*, Syros, 1996, http://hussonet.free.fr/mdk.pdf

eden (Robert Boyer'in imgesini devralacak olursak) *büyük krizler*: bu krizlerden çıkmak için sömürünün koşullarını ve sistemin yeniden-üretimini, "dıştan-kaynaklı [exogène]" (otomatik olmayan) bir tarzda yeniden tanımlamak gerekir;

- kapitalizmin işleyişinin bizatihi ilkelerinin söz konusu olduğu *sistemik krizler*.

Bu düzeylerin birinden diğerine geçmek basit hatta kolaycı bir Marksizmden karmaşık ve radikal bir Marksizme geçmektir. Burada (şüphesiz haksız yere) ortodoks olarak nitelenen çözümlemeler temelde çevrimsel kriz düzeyini aşmaz ve bu krizin boyutunu, onu mesela ABD'de kâr oranının 1997 – 2000 arasındaki düşüşüne uygulanan çevrimin alışageldik belirleyenlerine indirgeyerek küçültürler.

İkinci etabı aşmak için, uzun dalgalar teorisinin katkısını işin içine sokmak ve kapitalizmin tarihselleştirilmiş bir kavranışına, kısaca somut bir kavramsallaştırmaya erişmek gerekir. Kapitalizmde meydana gelen değişimler sanki tamamıyla aksesuar kabilindenmişçesine Marx'tan alıntılar biriktiren "ortodokslar"da bu çoğu zaman eksiktir. Ya da Troçki öyle söylediğinden beri "üretici güçler gelişmeyi kesmiştir" ünlü formülünde ifadesini bulan "Troçkist" bir dönemselleştirmeye az çok açık biçimde atıfta bulunurlar.

Şimdiden eskimiş ama son derece aydınlatıcı bir polemikte, François Chesnais Marx'a göre *"genel artık-değer oranında yükselmenin, olduğu gibi alındığında kapitalist sistemin genel bir özelliği"* olduğunu hatırlatmaktaydı. Chesnais bundan 1974 – 1975 resesyonunun üretkenliğin ve artık-değer oranının gelişiminde hiçbir kopuş meydana getirmemiş olduğunu savunmak için argüman çıkarmaktaydı [10]. Oysa çağdaş kapitalizmin analizi diğerlerinin yanısıra bu iki kopuşu da içine almalıdır: 80'li yıllardan başlayarak üretkenlik artışları yavaşlar ve sömürü oranı eğilimsel olarak yükselmeye koyulur. Bu ikili kopuş "Fordist" kapitalizmden, neoliberal kapitalizme geçişe, diğer bir deyişle savaş-sonrasının genişlemeci uzun dalgasının sonuna tekabül eder.

Yaşayan Marksizmden kalkınan her çözümleme, yeniden-üretim şemalarının farklı bir düzenlemesine dayanan bir dönemselleştirme açığa çıkarmaya çalışır çalışmaz hemencecik "düzenlemecilik"le yaftalanır. Oysa Düzenleme Okulu başlarında çağdaş kapitalizmin anlaşılmasına çokça katkıda bulunmuş ama sonradan bir çeşit sistematik ahenk arayışına yönelmişti [11].

Fakat kuşkusuz en vahimi, kısmî bir Marx okumasıyla izah edilebilir olan krizin doğasının anlaşılmamasıdır. Basitleştirme pahasına, sadece kâr düşüyor olduğundan değil fakat aynı zamanda kapitalizme özgü iktisadi etkinlik tarzı üretkenlikteki ilerlemeler hesaba katıldığında "çok dar"mış gibi göründüğü için vuku bulan sistemik kriz çözümlemesinin öğelerine *Grundrisse*'de hayli az da olsa *Kapital*'de rastlanır. Kapitalizm, diye yazar Marx, *"böylece yaratılan devasa toplumsal güçleri emek zamanı ölçüsüne göre ölçme ve bunları, daha önce üretilmiş değerin değer olarak idamesi için gerekli dar sınırlar içine sıkıştırma iddiasındadır. Üretici güçler ve toplumsal ilişkiler – toplumsal bireyin gelişiminin farklı basit yüzleri – sermayeye yalnız ve yalnız kendi çok dar temelinden kalkınarak üretmenin araçları gibi görünürler"* [12].

10. François Chesnais, "Quelques élements de réponse aux remarques de Claude Serfati", *Carré rouge* nº3, 1996; aynı şekilde bkz. Michel Husson, "Contre le fétichisme de la finance", *Critique communiste* n°149, 1997, http://hussonet.free.fr/finance97.pdf
11. Michel Husson, "L'école de la régulation, de Marx à la Fondation Saint-Simon: un aller sans retour ?", J. Bidet et E. Kouvelakis, *Dictionnaire Marx contemporain*, PUF, 2001 içinde, http://hussonet.free.fr/regula99.pdf
12. Karl Marx, *Fondements de la critique de l'économie politique [Grundrisse]*, Editions Anthropos, 1968, tome 2, p. 223.

Kapitalizmin eleştirisi açısından en anlamlı ve finansallaşmanın da kökeninde bulunan özellik kâr oranının yükselmesi ama birikim oranının onu takip etmemesidir. Çabuk yol almak için şu söylenebilir: bu kendisine bir hiper-kârlılığı garanti etmediği andan itibaren kapitalizm toplumsal ihtiyaçlara cevap vermemeyi tercih eder.

Isaac Johsua bu açıklamayı elinin tersiyle iter: *"Kısacası, finans için yatırımı terk eden kârlar tezi pek güvenilir görünmüyor. Keza bir pazarlar krizi tezi de öyle. Mevcut krizi kapitalizmin kronik istikrarsızlığına bağlamanın daha doğru olduğunu sanıyorum"* [13]. Totoloji burada teori mertebesine yükseltilir: *"kapitalizmin esastaki istikrarsızlığı"* nedeniyle kriz vardır ve *"bir krizin vuku bulması* [bana] *mantıklı görünüyor"*.

Radikalizmle ya da Marksizmle ilgisi çok şüpheli bir iktisatçı olan Patrick Artus, kapitalizmin *"plasmanlarda daha zayıf bir getiriyi, sermayenin daha zayıf bir kârlılığını kabul etmesi"* (*Flash Natixis* nº42, 29 Ocak 2008) ve finansın *"altında gizlenenlerin faydalı yatırımların finansmanıyla sonuçlanmadığı yapay varlıklardan"* (*Flash Natixis* nº87, 29 Şubat 2008) vazgeçmesi gerekeceğini açıkladığında sonuç olarak kâr mantığıyla toplumsal ihtiyaçların tatmini arasındaki bu çelişkinin anlaşılmasına daha yakın durmaktadır. Bu aslında çok doğrudur ve aynı zamanda da aşırı derecede naiftir zira kapitalizmin doğası itibarıyla böyle bir tavsiyeye uyması mümkün değildir.

Ya Aşırı-Üretim Ya Eksik-Tüketim: Birini Seçmek Lazım

Bu tartışma özellikle dogmatizmin diyalektikle uzlaşmaz olduğunu ve Marx'ın artık-değerin yaratılmasıyla onun realizasyonunun zorunluluğunu parlak bir tarzda eklemlediği noktada, bizim Marksistlerimiz hemencecik bir ültimatoma vardıklarını tanıtlar. Ya bu krizin klasik bir aşırı-üretim ve aşırı-birikim krizi olduğunu onaylarsınız ve Marksizmi sahiplenmek hakkına sahipsinizdir; ya da realizasyon zorlukları üzerinde ısrar edersiniz ve zavallı Keynescilerden başka bir şey değilsinizdir. Kapital'den, çok sık tam tersi anlamda yorumlanan, alıntıların "kopyala-yapıştır"larından mamul bu kanıtlama sağanağına cevap vermek usandırıcıdır ve burada Ernest Mandel'in, krizlerin bu etmenleri her daim bileştirdiği, bunları birbirinden ayırmanın ve özellikle de hiyerarşik bir sıraya sokmanın saçma olduğu olgusu üzerinde ısrar ettiği bir metnine göndermede bulunmakla yetinilecektir [14].

Alain Bihr [15] ile Marcel Roelandts'ın [16] çok yakın bir tarihli iki metni krizlere çok-boyutlu bir yaklaşımın savunmasını, Marksist analiz çerçevesinden herhangi bir şeyi inkâr etmek bir yana, tersine onu tüm zenginliği içinde yerli yerine oturtmaya katkıda bulunarak ikna edici ve belgelere dayanan tarzda üstleniyor.

Tek-nedenselliğin dar şemaları finansın terse çevrilmiş bir analizine yol açar. Finans güya asalak, soyguncu vb.dir, başka bir deyişle artık-değeri haksız biçimde emmekte ve böylelikle kapitalizmin sermaye biriktirmesini engellemektedir. Polemiğe girilmek istenseydi, bu analizin Sarkozy'nin ünlü *"Finansal kapitalizmin karşısına girişimciler kapitalizmini çıkarmak lazım"* [17] sloganından açık biçimde farklılaşmadığını söylemek mümkün olurdu.

13. Isaac Johsua, *La grande crise du XXIe siècle*, La Découverte, 2009.
14. Ernest Mandel, "L'explication des crises capitalistes", 1982, http://gesd.free.fr/mandel82.pdf [Ernest Mandel, La Crise 1974 – 1982, Les faits, leur interprétations marxiste, Flammarion, Paris, 1982, pp. 256 – 270. Ayrıca bkz. E. Mandel, *Marx'ın Kapitali*, Yazın Yayıncılık, İstanbul, 2008, ss. 274 – 293.]
15. Alain Bihr, "Pour une approche multidimensionnelle des crises de la production capitaliste", *A l'encontre* web sitesi, Haziran 2009, http://tinyurl.com/bihr69
16. Marcel Roelandst, "Le cadre méthodologique de la théorie des crises chez Marx et sa validation empirique", Haziran 2009, http://tinyurl.com/methodo
17. Nicolas Sarkozy, 25 Eylül 2008 tarihli Toulon konuşması, http://gesd.free.fr/sarkotoulon.pdf

Her halükarda bu, birkaç örneği verilebilecek şaşırtıcı kuramsal gelişmelere meydan verir. Duménil ile Lévy *"birikim oranı dağıtılmayan [bünyede tutulan] kârın oranı tarafından yönlendirilir ve faiz ve temettü ödemeleri öncesi kâr oranının yeniden yükselişine finans tarafından el konulmuştur"* diye açıklarlar [18]. Elbette, işletmeler tarafından bünyede tutulan bu kâr oranı üzerinde akıl yürütüldüğünde kâr ile birikim arasındaki makas ortadan kaybolur. Ama bu totolojik bir izah ve sermayenin dinamiğinin ve normalde birikimin, [kârın] kapitalizmin değişik kategorileri arasındaki bölüşümünden bağımsız olarak, belirleyeni olan genel kâr oranının tuhaf bir kavranışıdır.

Bu noktada kürsüye, bunun niçin tam da yapılmaması gereken şey olduğunu çok açık biçimde izah eden Marx davet edilebilir: *"Bu yasayı* [kâr oranının eğilimsel düşüşü] *kasıtlı olarak kârın çeşitli bağımsız kategorilere bölünmesini ele almadan önce sunuyoruz. Bu yasanın kârın çeşitli kişi kategorileri arasında bu bölüşümünden bağımsız olarak açıklanabiliyor olması, onun genelliği içinde bu bölünmeden ve bu bölünmeden kaynaklanan, kâr kategorileri arasındaki karşılıklı ilişkilerden bağımsız olduğunu baştan kanıtlar.* (…) *O halde kâr oranının düşmesi bizzat artık-değer ile bağlanan sermayenin toplamı arasındaki azalan oranı ifade eder; bu nedenle de bu artık-değerin çeşitli kategoriler arasındaki her tür bölüşümünden bağımsızdır."* [19]

Bu her halükarda asıl soruyu görmezden gelmektir: çağdaş kapitalizm artık neden açığa çıkardığı artık-değerle orantılı yatırım yapmamaktadır? Bu sorunun yanıtı, François Chesnais'nin finansallaştırılmış kapitalizmin anlaşılmasında temel bir kavram olarak sunduğu Marksist "fiktif sermaye" teorisi cenahında da bulunmaz. Yine burada da, bir dolu alıntıdan destek alınarak, (aralarında bu satırların yazarının da bulunduğu) kimilerine bu kavramın önemini kavramama eleştirisi yöneltilmektedir. Oysa bu, finansal varlıkların değerlenmesinin, zenginliğin, gerçekliği ancak reel alana atılacak büyük cambaz taklası gerçekleştiği anda doğrulanabilecek, sanal, eğer bu terimde ısrar edilecek olursa fiktif bir biçimi olduğunu gösteren – benimki de dâhil – analizlere uzun zamandan beri dâhil edilmiş durumdadır [20]. Bu bakış açısından finansal krizler bir o kadar da değer yasasının ihtarları olarak anlaşılmalıdır. Bu noktada Marksistler arasında hiçbir ayrılığın olmaması gerekecektir ve zaten de yoktur.

Ya Kopuş Ya Hiç

İnsanın keşke muhatap alınmasaydım dediği bazı polemikler vardır. Bunlardan birini başlatacak şekilde Robert Rollinat, NPA'nın (Yeni Antikapitalist Parti) *İktisadi Çalışma Grubu*'na sunulan bir metinde, benim *"Kâr oranı kârlı birikim fırsatları üretmeksizin ücret gerilemesi sayesinde arttığı andan itibaren, finans ücretli-talebine-alternatif pazarlar sağlayarak yeniden-üretimde işlevsel bir oynamaya koyulur"* [21] diye yazarak güya işlemiş olacağım bir hatanın altını çizer. *"Göreli olarak (ve hatta mutlak olarak) düşmekte olan "ücretli talebinin", yukarıda betimlenen süreçler hesaba katıldığında, nasıl olup da finans için bir "pazar" oluşturabileceğini"* görmek pek mümkün değildir diye açıklar Rollinat. Ve devam eder: *"Bu görüş gerçekte Michel Aglietta'nın ve başkalarının "net-varlık kapitalizmi" ("hissedarlar kapitalizmi"nden de bahsedilmekteydi) üzerine geliştirdikleri görüşle yakınlaşır: bizzat ücretliler de hisse satın alarak borsa piyasasına erişebileceklerdi"*.

18. Gérard Duménil et Dominique Lévy, *Crise et sortie de crise*, Paris, PUF, 2000.
19. Karl Marx, Le Capital, Livre 3, Tome 2, Editions sociales, 1957, p. 131 [Bkz. *Capital*, Volume 3, Penguin Classics, Londra, 1991, p. 320. Ayrıca karşılaştırmak için bkz. *Kapital*, 3. Cilt, Sol Yayınları, Ankara, 2003, s. 190.]
20. Michel Husson, "Pour un poignée de trillions", *Regards*, Aralık 2008. http://hussonet.free.fr/25000.pdf
21. Michel Husson, *Un pur capitalisme*, Editions Page Deux, Lausanne, 2008, p. 20.

Ters anlam çıkarmaya dayanan bu amalgam cesaret kırıcıdır. Finansın, hemen öncesinde baskılanmış olduğu gösterilen ücretli talebine alternatif pazarlar sağladığı açıklandığında, finansın, ücretlilere ücretlerinin dondurulmasını telafi etmek üzere borsaya erişme imkânı tanıyacağını anlayan bir Rollinat demek ki her zaman bulunacaktır. Benim epeyce uzun zamandır açıklamaya çabalayıp durduğum husus, sistemin yeniden-üretimini sağlamaya katkıda bulunanın rantiyelerin artık-değer tüketimi olduğudur.

Bu, Marx'ın tüketilen artık-değeri tüketim malları kesimi için pazar olarak dâhil ettiği yeniden-üretim şemalarına tamamıyla uygundur. Net-varlık kapitalizmi kuramına gelince, benim bu konuya 2000'de çıkmış bir kitapta eleştirel bir bölüm ayırmış olduğum ortadadır [22].

Belki de bunun karnesi kırık dolu bir çömeze çok fazla zaman ayırmak olduğu söylenecektir. Gelgelelim, Rollinat radikal solda ne yazık ki ortak bir tavrı sentezleme meziyetine sahiptir. Sayfanın altındaki bir başka notta benim Sarkozy'nin "neye benzediği meçhul öneri (*)"sinin karşısına çıkardığım şu "üç üçte bir kuralı"nı zikreder: *"ücretli payının artırılmasına dayanan bir krizden çıkış şeması bir başka üç üçte bir kuralına uyabilecektir: 1. ücretlerin yeniden değer kazanması; 2. sosyal koruma için yeni kaynaklar; 3. çalışma zamanının azaltılmasıyla yaratılan yeni istihdam. Böyle bir programın uygulanabilirliği temettülerin azaltılmasıyla ve işletmelerin, yatırım kapasitelerine ne de hatta o pek kutsal rekabet edebilirliğe dokunmaksızın, finansmanı için artan oranda krediye başvurulmasıyla güvence altına alınabilecektir"*.

Rollinat'ya kendimi *"en berbat yanılsamalara kaptırmış* [sic] *gibi görünür"*üm çünkü *"krizin mevcut bağlamında, bu "programın", sermayenin mantığından bütünüyle kopmak dışında, nasıl olup da hayata geçirilebileceğini tahayyül etmek zordur"*. Bu aşağı yukarı, bir başka polemikte benim *"zımnen artık hiçbir şekilde kapitalist olmayan bir toplum postüle"* [23] ettiğimi [koyutladığımı] keşfeden ya da keşfediyormuş gibi yapan Denis Clerc'in seviyesidir. Bu tavır program kelimesine konulan tırnak işaretleri de dâhil olmak üzere çok vahimdir. İşçi çıkartmakta olan bir işletmenin kapısında olaya müdahil olan bir süper-Marksist hayal edin. Acaba ücretlilere ne diyecektir?

Önce teori: kapitalistlerin kâr oranı 20 yıldır (eğilimsel olarak) düşmekte olduğu için birazdan işten atılacaksınız. Dinleyicilerin biraz ürkmüş biraz şakın havasını kafamızda canlandırabiliriz. Ardından tek bir sihirli formüle: "sermayenin mantığından kesinlikle kopmak" ifadesine bağlı öneriler gelir. Keşke, burada sadece bir karikatürün söz konusu olduğundan emin olabilseydik.

Dogmatikler hiç kuşku yok kopuşun krallarıdır: yaşayan bir Marksizm geleneğinden koptuktan sonra her türlü stratejik düşünüşü ve özellikle de Troçkist terminolojiyi kullanacak olursak geçiş mantığını safra kabul edip fırlatıp bir kenara atmışlardır. Peki, söz konusu olan nedir? Oldukça basit bir şeydir: bütün mesele çoğunluğun gereksinimlerine cevap veren talepleri, bu taleplerde kapitalizmin potansiyel bir yeniden tartışma konusu haline getirilmesini de taşıyarak öne sürmektir. Örneğin, çalışma zamanının azaltılmasıyla yaratılan istihdamı finanse etmek için temettüleri sifonlama fikri pratik bir hedef gösteren doğru bir fikirdir.

22. Michel Husson, *Le grand bluff capitaliste*, La Dispute, Paris, 2000. http://hussonet.free.fr/bluff.pdf
23. Denis Clerk, "Réponse à Michel Husson", *L'Economie politique*, nº42, Nisan 2009. http://hussonet.free.fr/dc2mh.pdf

(*) *"règle de trois tiers"*: Sarkozy'nin, 18 Şubatta sosyal taraflarla buluşması öncesinde, 5 Şubat 2009 tarihli televizyon konuşmasında yeniden gündeme getirdiği, kârın, üçte biri yatırıma, üçte biri hissedarlara ve kalan üçte biri ücretlilere gidecek şekilde paylaşılması yolundaki öneri.

Bunu kapitalizme dayatmanın mümkün olup olmayacağını ya da bunun kapitalizmin yıkılması anlamına gelip gelmediğini *a priori* bilmek meselesi bir bakıma ikincildir. Önemli olan, böylesi bir şiarın taşıyıcısı olabileceği, emekçileri seferber etme ve eylemli biçimde müdahil kılma yeteneğidir.

Ne dediğini iyice anlamak için Rollinat'yı tekrar okuyalım: *"krizin mevcut bağlamında, bu "programın" nasıl olup da hayata geçirilebileceğini tahayyül etmek zordur"*. Bu cümleyi dilediğimiz kadar evirip çevirelim demek istediği şudur: "krizin mevcut bağlamında" kapitalizmin kökünün kazınmasından gayrı bir şey talep etmek mümkün değildir. Ama böylece her seferinde dönüp dolaşıp saf hamasete geri gelinmektedir ("Kahrolsun Mülkiyet! Kahrolsun Kapitalizm!").

Zenginliklerin başka türlü bir bölüşümü perspektifinin temelde en klasik reformist yanılsamaların modern bir versiyonu olduğuna dair özellikle Chesnais tarafından geliştirilmiş tekrarlanan bir eleştiriye örtük tarzda yeniden rastlanmaktadır. Yalnızca kapitalist mülkiyeti tartışma konusu yapan şiarlar gerçek anlamda bir antikapitalist muhtevaya sahip olacaklardır. Sanki "ortodoks" basitleştirmenin [vulgate] (kâr oranının eğilimsel düşüşü ve aşırı-birikim) dışında diğer analizler – realizasyon alanında – tek bir gelirlerin bölüşümü sorununa sıkışıp kalıyorlarmış gibi! Krizin teorik okumasıyla bir bağ açık biçimde mevcuttur.

Bu bir kez daha, yeterince kârlı olmadıkları için toplumsal ihtiyaçlara cevap vermeyi reddetmenin bu krizin özünü oluşturduğunu ve sistemin temel bir işleyiş bozukluğuna tekabül ettiğini anlamamaktır. Buna işaret etmenin sonu "Keynesci" bir ücret yükseltme programına değil ilksel hakların ileri sürülmesinden kalkınarak kâr mantığının yeniden tartışma konusu yapılmasına varır. Öne sürülmesi gereken açıklama oldukça basittir: "hayatlarımız onların kârlarından daha değerlidir" ve ekonomiyi ve dolayısıyla toplumu başka türlü örgütlemek gerekir.

Bunun sonrasında, strateji adil talepleri öne sürmek, bunun iktisaden mümkün olduğunu ve buna karşı çıkanların azınlıktaki toplumsal çıkarlar olduğunu göstermekten ibaret olmalıdır. Bu sonuçta deneysel bir yöntemdir: meşru ve mümkün ne varsa talep edelim, ama bunu sonuna kadar, enerjiyle talep edelim. Kapitalizmin bu taleplere cevap verme yeteneğinde olup olmadığı çok iyi görülecektir (biz olmadığını düşünüyoruz).

Kısır döngüden çıkmak için (kapitalizmin sunabileceği hiçbir şey yoktur, ama ondan nasıl kurtulmalıdır?) denetim fikrini öne çıkarmak gerekir. Her şey bir yana, işten çıkarmaları ve işe almaları denetlemeye karar veren emekçilerin öz-eylemi olmaksızın mülkiyete bir saldırı nasıl tahayyül edilebilir? İşten çıkarmalar nasıl yasaklanabilir: gökten zembille inecek bir yasayla mı yoksa toplumsal mücadelelerin baskısı altında sökülüp alınarak mı?

Böylesi bir ileri mevziiyi yalnızca seferberlik koparıp alabilir, ama bunu her türlü somut hedeften yoksun soyut sloganlardan yola çıkarak harekete geçirmeyi, bir yandan teoriye açıkça yaslanarak, düşünmek teorik kireçlenmeyi ikiye katlayan gerçek anlamda bir gerilemedir. Tartışmanın temeli belki de şöyledir: sloganın toplumsal mücadeleleri harekete geçirme ve onlara bir yön ve bir hedef verme yeteneğinden ziyade saflığına mı özen göstermek gerekir? Uzun lafın kısası Marx'la Engels'in *Alman İdeolojisi*'nde önerdikleri gibi hiç kuşku yok *"mevcut düzeni ilga eden gerçek harekete komünizm"* demek gerekir.